

ג. פעולות ריב"ז בימי מצור וחורבן

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ד

וכשבא אספסיינוס להחריב את ירושלים, אמר להם:

שוטים, מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש? וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת [שבה יהיה רשום כתב כניעה], ואלך לי מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שניים ראשונים [=נלחמנו נגד המלכים הראשונים] שהם לפניך והרגנום, כך נצא לפניך ונהרגך.

כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי, שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם:

בני, מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת, ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש, וכי מה הוא מבקש מכם, הא אינו מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחת וילך לו מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שניים שלפניו והרגנום, כך נצא עליו ונהרגהו.

☒ מה מאפיין את מנהיגותו של רבן יוחנן בן זכאי לפי הסיפור?

☒ נסחי בלשונך את גישתם של אנשי ירושלים

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד א [מתורגם]

אבא סיקרא ראש הבריונים של ירושלים, בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי היה. שלח לו [ריב"ז]: בוא בצנעא אלי.

בא.

אמר לו: עד מתי אתם עושים כך והורגים את כל העולם ברעב? (=המורדים שרפו את כל מחסני האוכל בירושלים)

אמר לו [אבא סיקרא]: מה אעשה? אם אומר להם דבר, יהרגוני!

אמר לו: הראה לי תקנה שאצא, אפשר שתהיה הצלה מועטת.

אמר לו: עשה עצמך חולה, ויבואו כל העולם לשאול בשלומך, והבא דבר מסריח ושים אצלך, ויאמרו שמתת. ויכנסו אליך תלמידך ולא יכנסו אליך אנשים אחרים, שלא ירגישו שאתה קל, שאנו יודעים שהחי קל מן המת.

עשה כך.

נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחר. כשבאו לפתוח [את שער העיר] ביקשו [שומרי העיר] לדקרו. אמר

להם [רש"י: אבא סיקרא] יאמרו: רבם דקרו! בקשו לדחפו, אמר להם: יאמרו רבם דחפו!

פתחו לו את השער, יצא.

כשהגיע לשם, אמר [=ריב"ז]: שלום עליך מלך, שלום עליך מלך!

אמר לו [אספסיינוס]: נתחייבת שתי מיתות. אחת שאיני מלך וקראת לי מלך! ועוד, אם מלך אני עד עכשיו, מדוע לא באת אלי?

אמר לו: שאמרת "לא מלך אני", אכן מלך אתה, שאם אינך מלך לא נמסרה ירושלים בידך, שכתוב: "והלכנון באדיר יפול" (ישעיהו י, לד) ואין אדיר אלא מלך, שכתוב: "והיה אדירו ממנו" (ירמיהו ל, כא), ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר: "ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג, כה).

ושאמרת "אם מלך אני מדוע לא באת לפני עד עכשיו", בריונים שבנו לא הניחוני.

אמר לו [אספסיינוס]: חבית של דבש ודרקון עליה, לא היו שוברים את החבית בשביל דרקון?

[רש"י: אין שוברים את החבית - כדי שילך לו הדרקון כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשורפה באש כדי להשליך אותן בריוני מתוכה].

שתק [ריב"ז].

קרא רב יוסף ויש שאומר ר' עקיבא: "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל" [ישעיהו מד, כה] היה עליו לומר לו: לוקחים צבת, מסלקים את הדרקון והורגים אותו ואת החבית משאירים. [רש"י: כך היינו מצפים. אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה, ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך].

בינתיים בא שליח מרומי, אמר [לאספסיינוס]: קום. שמת הקיסר, ואומרים חשובי רומי להושיבך בראש. היה נעול נעל אחת, רצה לנעול השנייה ולא נכנסה, רצה להוציא השנייה, לא יצאה.

אמר [לריב"ז]: מה זה?

אמר לו: אל תצטער שמועה טובה באה לך, שכתוב: "שמועה טובה תדשן עצם" [משלי טו, ל]. אלא מה תקנתה? יביאו איש שאינו מישב דעתך ויעבור לפניך, שכתוב: "ורוח נכאה תיבש גרם" [משלי יז, כב] עשה כך ונכנסה [הרגל].

אמר לו: ומאחר חכם אתה כל כך, עד עכשיו מדוע לא באת לפני?

אמר לו: ולא אמרתי לך?

אמר לו: אני גם אמרתי לך!

אמר לו [אספסיינוס]: אני הולך מכאן ואשלח איש אחר [במקומי] אלא בקש ממני דבר ואתן לך.

אמר לו [ריב"ז]: תן לי יבנה וחכמיה, ושושלת של רבן גמליאל ורופא שירפא את רבי צדוק.

קרא עליו רב יוסף ויש שאומר רבי עקיבא: "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל" [ישעיהו מד, כה]. צריך היה לומר לו, לעזוב את ירושלים הפעם. והוא [ריב"ז] סבר: שמא את כל זה לא יעשה, וגם הצלה מועטת לא תהיה.

- ☒ מה מאפיין את מנהיגותו של ריב"ז על פי הסיפור?
- ☒ ריב"ז בוחר לעזור את ירושלים ובכך בעצם "נוטש את הספינה הטובעת". זו אינה הכרעה קלה כלל וכלל. מה לדעתך הביא אותו לעשות כן?
- ☒ הסבירי את משל הדרקון והחבית. מיהו הדרקון ומיה החבית?
- ☒ רב יוסף/ רבי עקיבא מותחים ביקורת על מעשיו של ריב"ז. הסבירי את דבריהם.
- ☒ מה לדעתך מסמלת יציאתו של ריב"ז מירושלים בארון מתים?

הרב יוסף חיים מבגדד, בן יהודע, גיטין נו ע"א

תן לי יבנה וחכמיה - נראה לי דלכל יושביה קרי להו בשם חכמיה. מפני דכל היושבים באותו זמן ביבנה היו מחכמי בית המדרש, וכולם חכמים שהיה בה ריבוץ תורה הרבה. ונראה דכיוון להפחידו בעמלי תורה. דהכלל ידוע: הקול קול יעקב, אין הידיים ידי עשו (בראשית רבה סה, כ).

☒ על איזה קושי עונה הבן יהודע?

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ד

באותה שעה נלכדה ירושלים, והיה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה וחרד, כדרך שהיה עלי יושב ומצפה, שנאמר: "והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלוקים" (שמואל א' ד, יג). כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריב את ירושלים ושרף את בית המקדש באש, קרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכין וצועקין וסופדין.

☒ מה מבטאת ההשוואה בין ריב"ז לעלי?

הרב בני קלמןזון, על מה אבדה הארץ- עיונים באגדות החורבן, עמ' 86-89

ריב"ז מבקש את "יבנה וחכמיה". כלומר, אין זו רק בקשה לעיר מקלט עבורו אלא בקשה למקום שיועד לחכמים. יודע ריב"ז כי במצב הנוכחי אין אפשרות להקים אותו מחדש. לאחר ההשחתה שפשתה בעיר כולה- אין כרגע סיכוי להשראת השכינה בדרגה הקרבה של בית המקדש. החידוש הגדול של ריב"ז הוא בניסיון להקים עולה של תורה – לייסד עולם יהודי חדש שנקודת הכובד הרוחני שלו אינה עבודת הקודש, אלא התורה. לשם כך הוא זקוק לחכמים.

...ריב"ז יודע כי הוא עומד ליצור שינוי גדול. אולם... הוא אינו מבקש לעצמו את כתר המנהיג באופן מוחלט. חלף זאת, ריב"ז מעונין לשמר את המשכה של השושלת שעומדת כרגע בראש החכמים. צאצאו של רבן גמליאל הזקן, הלא הוא רבן גמליאל דיבנה, עתיד לעמוד בראש בית הוועד שייסד ריב"ז, אותו בית דין שהסיט את מרכז הכובד של היהדות מירושלים ליבנה. ...שושלת רבן גמליאל היא שושלת הנשיאות של עם ישראל, והעובדה שהקיסר מאפשר להם להמשיך ולהתקיים, מורה על כך שהמצב לא יימשך לצמיתות, ועוד יבוא יומה של השושלת להמשיך ולהנהיג את העם.

הדמות השנייה שבה מתעניין ריב"ז היא ר' צדוק. ר' צדוק הוא האיש שחזה את החורבן. (גיטין נו ע"א: ר' צדוק ישב ארבעים שנה בתענית כדי שלא תחרב ירושלים. עד שכאשר היה אוכל דבר, היה נראה מבחוץ. כאשר היה בריא, היו מביאים לו גרוגרות, והוא היה מוצץ מימיהן וזורק אותן). כשריב"ז מבקש לרפא ולחיות את ר' צדוק, על אף שהוא היה כבר זקן ותשוש מאד, הוא רוצה להדגיש את העובדה שהיה מי שזיהה את האסון, היה מי שבחוכמתו התעלה למדרגה של ידיעת העתיד. לאיש זה, לרבי צדוק, לא היה מי שיקשיב, בשל אטימותה של ירושלים המרוכזת בעצמה. כעת בדור יבנה נטול המקדש, כאשר חכמת התורה תעמוד במרכז היהדות, יינתן מקום של כבוד והקשבה לר' צדוק. פן נוסף של ר' צדוק החשוב לעניננו הוא מוצאו. ר' צדוק נואם בפני העם והכהנים לאחר אירוע מזעזע שהיה בעזרה (יומא כג ע"א). מכאן ניתן לשער שר' צדוק עצמו היה כהן. ...אם כן, ביציאתו מירושלים מצרף אליו ריב"ז את שלושת הכתרים: כתר התורה- הוא עצמו, כתר הנהגה - ר' צדוק, וכתר המלוכה - שמויזג בשושלת רבן גמליאל.

כעת אנו יכולים להבין טוב יותר את תיאור יציאתו מן העיר. בתוך העיר ריב"ז חשוב כמת. רק מחוץ לחומות הוא יכול לקום לתחיה! העיר איננה יכולה להינצל, לא רק בגלל האפשרויות הצבאיות הדלות, הרעב המחריד, אלא פשוט משום שמבחינה רוחנית היא כבר 'מתה'. לכן יוצא ריב"ז מירושלים בליווי שני תלמידיו הבכירים. ר' יהושע ור' אליעזר. שני תלמידים אלו לא נבחרו במקרה, אלו הם שניים מהחכמים המרכזיים בדור יבנה. על תכונותיהם מעיד רבם, ריב"ז, במשנה באבות ב, ד: "...רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סיד שאינו מאבד טיפה, רבי יהושע - אשרי יולדתו". רבי אליעזר ורבי יהושע מייצגים את שתי הדרכים החשובות ביותר של מסירת התורה- המסורת הרציפה [בור סיד שאינו מאבד טיפה], וכח החידוש [אשרי יולדתו]. בלא שתי דרכים אלו יודע ריב"ז כי אין תקווה לתורה להתחדש. על מנת לשמר את מה שניתן מן היהדות, יש לפנות את המסורת, ויש לקומם אותה מעפרה באמצעות כח החידוש.